

F Ü Z E T E K

A Magyar–Török Baráti Társaság időszaki lapja
Macar–Türk Dostluk Derneği Yayını

— Üç ayda bir çıkar —

ELKÖSZÖNŐ

Tizenkét éve annak, hogy a társaság alapító közgyűlésének levezetése után bejelentettem, hogy Török Füzetek néven időszaki kiadványt alapítunk. Bátorított ebben egyrészt az a körülmény, hogy a Magyar Tudomány szerkesztőségének tagjaként és több szakmai kézikönyv szerzőjeként a kézirat-gondozásban megfelelő jártasságot szereztem, másrészt pedig, a kiadáshoz olyan kitűnő segítőtársakra leltem, mint Takács István tervező, tipográfus, illetve Szmilkó Györgyi és Puskás László. Később bekapcsolódott a szerkesztőbizottság munkájába Dávid Géza professzor is, ez újabb lendületet adott. A török nyelvű kéziratok fordításában, lektorálásában Yılmaz Gülen sietett mindig készségesen segítségünkre. Az említetteknek hosszú éveken át nyújtott lelkiismeretes munkájáért ezúton is hálás köszönetet mondok.

Az első szám beköszöntőjének megírására tiszteletbeli elnökünk, Fehér Géza professzor vállalkozott. Kitűnő írásból mindent megtudhattunk, ami a két ország történelmi és kulturális kapcsolatában az elmúlt évszázadokban fontos és kiemelkedő volt. Majd a különböző számokban rangos szerzők tollából közölhattünk érdekes, gondolatébresztő írásokat. Az első két év után, több munkahelyi fénymásoló „elfogyasztását” követően jelentkeztek az első, lényegében anyagi gondok. Lesz folytatás! Írta nagy lelkesedéssel Puskás László szerkesztőtársam a III. évfolyam 1. számában. Az öröm oka pedig az volt, hogy a magyar barát Bedrettin Tunabaş, Törökország akkori budapesti nagykövete jelentős anyagi támogatással segítségünkre sietett. Fordulatot hozott később a lap életében Fikri Sağlar, akkori kultuszminiszter magyarországi látogatása, amelynek során ígéretet kaptunk arra, hogy a Török Köztársaság Kulturális Minisztériuma Könyvtári Főigazgatósága nagyobb példányszámban előfizeti lapunkat. Így is történt! Kitűnő munkakapcsolat alakult ki Gökçin Yalçın főigazgató asszonnyal.

Az előfizetések száma később tovább növekedett, így éveken át anyagi gondok nélkül tudtuk megjelentetni az egyre több török nyelvű írást tartalmazó újságot. Rendkívül megtisztelő volt kiadványuknak az a tény, hogy Orbán Viktor, magyar miniszterelnök meghívottjaként tagja lehettem annak a delegációnak, amely Bülent Ecevit török kormányfő meghívására tartózkodott Törökországban, 2000. május 24–27. között. Erről a látogatásról különszámban számoltunk be.

Aztán mertünk nagyok lenni! A Széchenyi-terv keretében jelentős támogatást kaptunk ahhoz, hogy a magyar világörökség első öt helyszínét színes fotókkal illusztrálva mutassuk be török nyelven. Nagy segítséget jelentett nem csak a társaság, de a lap életében is, hogy akkor Ender Arat személyében olyan nagykövet képviselte Törökországot Budapesten, aki rendkívül fontosnak tartotta a kulturális tevékenység mind erkölcsi, mind anyagi támogatását. Az elmúlt év végén a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma segítségével rangos szerzők bevonásával sikerült megemlékeznünk a Rákóczi-szabadságharcról. Ebben az évben azonban már sem török barátainktól, sem a magyar hivatalos szervektől nem kaptunk segítséget a lap előállítási költségeihez. Egyötödére esett vissza a törökországi könyvtárak előfizetése is. Ilyen körülmények között sem szerkesztőtársaim, sem én nem tudjuk már vállalni a további megjelentetést.

Fájó szívvel búcsúzunk a kedves olvasótól, akinek szerkesztőtársaim nevében is köszönetet mondok azért, hogy figyelemmel kísérte munkánkat, mindazoknak, akik anyagilag támogatták a lap megjelentetését, és azoknak, akik díjazás nélkül segítették munkánkat érdekes és értékes kézírataikkal, valamint az Akaprint Nyomdaipari Kft. vezetőinek is a baráti együttműködésért.

✍ F. Tóth Tibor

Vedalaşyoruz

On iki yıl önce, Macar—Türk Dostluk Derneğimizin kuruluş toplantısını yönettikten sonra, *Török Füzetek* (Türk Defterleri) adıyla bir periyodik dergi yayımlayacağımızı açıkladım. Bir yandan *Magyar Tudomány* (Macar Bilimi) adlı derginin redaksiyon üyesi ve birçok meslek kitabının ortak yazarı olarak edindiğim deneyimler, öte yandan yayım için tasarımcı tipograf István Takács ve Györgyi Szmilko ile László Puskás gibi değerli yardımcı arkadaşlar kazanmış olmam, bu girişimde bana büyük cesaret verdi. Daha sonra redaksiyon çalışmalarına profesör Géza Dávid'in katılması uğraşlarımıza yeni bir atılım kazandı. Adı geçen arkadaşlara, uzun yıllar boyunca gösterdikleri özenli çalışmalardan dolayı teşekkür etmeyi borç biliyorum. Dergimizin ilk sayısında selamlama yazısını yazmayı onursal başkanımız profesör Géza Fehér üstlendi. Bu seçkin yazı bizlere, geçen yüzyıllarda iki ülke arasındaki tarihsel ve kültürel ilişkilerde önemli ve özgün olan her şeyi öğrenmemize yol açtı. Daha sonraları çeşitli sayılarımızda, değerli yazarların kalemlerinden, yeni düşünceler uyandıran derlemelere yer verdik. İlk iki yılın ardından, işyerimizdeki birçok fotokopi makinesini „tükettikten” sonra, esas olarak ilk maddi zorluklar baş gösterdi. III. yıl 1. sayımızda redaktör arkadaşımız László Puskás gene de büyük bir coşkuyla „Devam edilecek!” diyordu. Sevincinin kaynağı, o dönemin Türkiye Cumhuriyeti Budapeşte Büyükelçisi, büyük Macar dostu Bedrettin Tunbaş'ın önemli maddi destekle yardımımıza koşmuş olmasıydı. Daha sonra Kültür Bakanı Fikri Sağlar'ın Macaristan ziyareti dergimizin hayatında yine önemli bir dönüşüme yol açtı; zira sayın bakan, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü'nü dergimize büyük sayıda abone ettireceği konusunda vaatte bulundu. Bu gerçekleşti de. Aynı zamanda dergimizde eskisinden daha fazla Türkçe yazı yayımlanması yolundaki dileklerini de dikkate aldık. Genel Müdür bayan Gökçin Yalçın ile aramızda etkin bir iş ilişkisi oluştu. Daha sonraları abone sayısı da giderek arttı ve yıllar boyunca maddi bir zorlukla karşılaşmadan dergimizin yayımını sürdürebildik. Başbakan Bülent Ecevit'in daveti üzerine 24—27 Mayıs 2000'de Türkiye'yi ziyaret eden Başbakanı Viktor Orbán'ın davetiyle Macar heyetinde yer almam, dergimiz için olağanüstü onurlandırıcı bir olguydu. Bu ziyaretle ilgili olarak okurlarımızı bilgilendirmek üzere dergimiz bir özel sayı da yayımladı. Sonra büyük bir işe giriştik! Széchenyi programı çerçevesinde aldığımız önemli destek sayesinde, Macaristan'da dünya mirası ilk beş alanı Türkçe olarak ve renkli fotoğraflarla tanıttık. O yıllarda Türkiye'yi Budapeşte'de temsil eden büyükelçi Ender Arat kültür faaliyetlerinin hem manevî, hem maddî bakımdan desteklenmesini olağanüstü önemli sayıyordu ve yalnız derneğimizin değil, aynı zamanda dergimizin de yaşamında bu yaklaşımının büyük yardımı oldu. Geçen yılın sonunda, Millî Kültür Mirası Bakanlığı'nın yardımıyla, Rákóczi özgürlük savaşını layıkıyla, değerli yazarların katılımıyla, renkli illüstrasyonlarla dergimizde anmayı da başardık. Ne var ki bu yıl dergimizin yayımı için ne Türk dostlarımızın, ne de resmî Macar kurumlarının desteğini sağlayabildik. Türkiye'deki kütüphanelerin aboneleri de azalarak beşte bire düştü. Bu koşullarda, ne redaktör arkadaşlarım, ne de ben, dergimizin yayımını sürdürmeyi üstlenemiyoruz.

Üzüntüyle vedalaşyoruz. Çalışmalarımızı ilgiyle izleyen sayın okurlara, dergimizin yayımını maddî olarak destekleyenlere, ilginç ve değerli yazılarıyla karşılık beklemeden çalışmalarımıza yardım edenlere, ayrıca dostça işbirliğinde bulunan Akaprint Kft. matbaası yöneticilerine redaksiyonumuz adına da teşekkürlerimi ifade etmek istiyorum.

✍ Tibor F. Tóth

Örkény egypercesei törökül

A kötet megjelenéséről a fordító, Sevgi Can Aysever a következőket írta: Amikor az Ankarai Egyetem hungarológiai szakán hallgató voltam, a magyar irodalomtörténeti órákon ismerkedtem meg Örkény István novelláival. A török irodalomban nem annyira ismert „kis novella” műfaján íródott „Egyperces novellák” című kötet, nagyon közel áll hozzám, és időről időre úgy gondoltam, hogy török nyelvre fordítom, hogy török olvasók is olvashassák.

Örkény István különleges irodalmi stílusa a rendkívül gazdag magyar kultúrából és történelemből táplálkozik. Az író, nem csak humoros, hanem filozofikus és kritikus; az egész emberiséghez, de külön-külön mindegyikünk belső világához szól az egyperces novelláiban. A filozófiától a művészetig, történelemtől politikáig, sokféle elvont és konkrét, az életünket alakító dolgot olyan tömören fogalmaz meg novelláiban, hogy „egy percben” olvashatjuk. Ebben a könyvben az írónak azokat a novelláit fordítottam le, amelyek szerintem a török olvasókat megeríntik, hozzájuk szólunk. Sok ember segített abban, hogy ez a könyv megjelenhessen. Kedves tanárom, Tasnádi Edit kontrollszerkesztője volt, és ő írta az előszót Örkény Istvánról. A Sel Könyvkiadó örömmel kiadta a könyvet, méghozzá igen rövid idő alatt. Az író kedves felesége, Radnóti Zsuzsa szívesen hozzájárult, hogy a mű megjelenhessen Törökországban.

2004 júniusában jelent meg a könyv, és hamarosan a folyóiratokban, televízióban és az Interneten is jó kritikákat kapott. A karsú kötet két hónap alatt majdnem mindenütt elfogyott. Ezek a hírek nagy örömet jelentettek számomra. Remélem, ez a könyv is hozzájárulás ahhoz, hogy a két nemzet jobban megismerje egymás irodalmát.

Még egyszer köszönöm mindazoknak, akik segítettek a munkában.

* * *

Çağdaş Macar Edebiyatının büyük temsilcilerinden István Örkény'nin öyküleriyle ilk kez Hungaroloji bölümünde öğrenciyken, Macar Edebiyat Tarihi dersinde tanıştım. O andan itibaren Türk edebiyatında çok da yaygın olmayan kısa öykü türünde yazılmış bu yapıt başucu kitaplarım arasında yerini aldı ve zaman geçtikçe yazarın öykülerini çevirerek Türk okuruyla buluşturmak benim için yerine getirilmesi gereken bir sorumluluğa dönüştü.

Köklü bir tarihten, Macar kültürünün zenginliğinden beslenen István Örkény; kendine özgü eleştirel üslubu ve kara mizah anlayışıyla, tüm insanlığa, aynı zamanda tek tek her birimizin iç dünyasına seslenen; felsefeden sanata, tarihten politikaya, soyut ve somut insan yaşamını kuşatan ne varsa, hepsini bir solukta okunacak kadar kısa öykülere sığdırmayı başaran büyük bir yazın ustasıdır ve böylesi büyük yazarın Türk okuruyla buluşması ise ortak bir çabanın sonucudur. Değerli Hocam Edit Tasnádi, yoğun çalışma temposuna karşın kısa süre içinde çevirileri titizlikle gözden geçirdi ve kitaba önsözleriyle katkıda bulundu. Öyküleri okuyan Sel Yayınevi sahipleri, István Örkény'i Türkiye'de yayımlama heyecanımızı paylaşılarak, seçme Örkény öykülerinden oluşan „Bir Dakikalık Öyküler” adlı küçük derlemeyi yayımlamayı üstlendi. Yazarın değerli eşi Zsuzsa Radnóti de çalışmanın kitaplaşması için içtenlikle onay verdi.

Haziran 2004'te ilk baskısı yapılan István Örkény öyküleri hakkında kısa sürede gazetelerin kitap eklerinde, edebiyat dergilerinde, televizyonda, yayınlanan edebiyat programlarında, internetteki kitap sitelerinde olumlu eleştiriler yayınlandı ve kitabın ilk baskısı 2 ay gibi kısa bir sürede neredeyse tükendi. Sel Yayınevi yetkilileri okurlardan günümüz Macar edebiyatını daha yakından tanımak istediklerine dair mektuplar, e-postalar aldıklarını söylediler. Bu sevindirici geri bildirimlerden de yola çıkarak, bu çalışmanın da, öncekiler gibi, yeni yapıtların çevrilmesine ve Macar edebiyatının ülkemizde, Türk edebiyatının Macaristan'da tanıtılması sürecine katkıda bulunacağına inanıyorum.

István Örkény'nin Türkçeye çevrilme serüveninde emeği geçenlere bir kez daha teşekkür ediyor ve bu sorumluluğu yerine getirmiş olmanın mutluluğunu yaşıyorum.

✍ Sevgi Can Aysever

Balassi Bálint és a török költészet

450 éve született és 410 éve halt meg az a Balassi Bálint (1554—1594), aki a magyar világi líra első, és sokáig páratlan tehetségű képviselője volt. Úgy formálta nemzeti költészetünket, hogy közben folyamatosan merített a szomszédos kultúrák javaiból, fordított például olaszból, németből, latinból, és kortársai között egyedülállóan, törökből is. Négy verse született a hódítók művészetének hatására: A *Minap mulatni mentemben...*, az *Ez világ sem kell már nekem...*, a *Kegyes vidám szemű...* kezdetű versek, valamint a *Valahány török bejt, kit magyarra fordítottak* című alkotás, amely magyarul egyetlen egészét alkot, török forrása azonban kilenc verstörredék. A továbbiakban arra keressük a választ, hogy Balassi Bálint vajon hogyan kerülhetett kapcsolatba ezekkel a versekkel és mennyire érthette meg őket.

A hódoltság irodalmi élete egyáltalán nem tekinthető szegényesnek, éppúgy éltek itt török énekmondók — *ásikok* —, mint klasszikus költők. Az *ásikok* két társadalmi csoporthoz kötődtek erős szálakkal. Részint a katonákhoz — ezért voltak ott minden jelentős háborúban, Bagdadtól Krétáig és Budáig. Másrészt ők a 16—17. században leginkább *bektas*nak nevezett, heterodox nézeteket valló vallási közösségek szertartási zenészei, ahol tehát bektasikat találunk, ott *ásikoknak* is lenniük kell. A hódoltságban nem volt hiány sem katonákban, sem dervisekben. A sohasem csituló csatározások folyamatosan témát adtak a költőknek, elég itt Ahmed egri aga vagy Deli Bajazid siratóira és Temesvári Gázi Ásik Haszan Budáért kesergő versére utalnunk. Bektasik pedig jó néhány hódoltsági városban éltek (pl. Fehérváron, Lippán, Egerben), leghíresebb helyi képviselőjük a Rózsa-dombon eltemetett Gül Baba volt. A hódoltsági *ásikok* versei több forrásban is ránk maradtak, a jelenleg általunk ismert legnagyobb gyűjtemény a Palatics-kódex (1588/89).

A klasszikus (*díván*-)költészet is megtalálta a maga helyét a hódoltságban. Műveléséhez, sőt megértéséhez is komoly műveltség kellett, ezért viszonylag szűk volt azoknak a köre, akik e művészetben gyönyörködhetek. Ilyenek voltak például a helyi *kádik* (bírók), a bürokrácia vezetői, s minden bizonnyal a katonák közül is jó néhányan. Ténylegesen több tucat dívánköltő hódoltsági működéséről tudunk, a 16. század közepén akár irodalmi összejevetelt is tarthattak. Ekkor alkotott Arszlán budai pasa, aki Szifáli néven verselt; rokona, Mehmed bég pedig a Vuszúli művésznevet használta. Környezetükhöz tartozott Jahja bég, a 16. század legjelentősebb elbeszélő költemény(*mesznevi*)-szerzője, akit nem kellőképpen lojális magatartása miatt távolítottak el Isztambulból, s végül éppen Budán talált pártfogókra. Szintén a budai pasák támogatását élvezte az a *Hajátí*, akinek verseit még évszázadokkal később is jóslásra használták. Így tehát a korabeli érdeklődőnek volt lehetősége arra, hogy a török költészetbeli ismereteit elmélyítse.

Ilyen érdeklődő lehetett Balassi Bálint is, aki talán végvári hadnagyként, művelt rabok közvetítésével, talán ifjúkorában a szécsényi bég udvarában — akihez állítólag mulatozni járt — ismerhette meg e művészetet. Kérdés persze, hogy mennyire tudott töröktől? Tanítványa és barátja, Rimay János szerint kiválóan: „De a török nyelvben is oly nagy ékesszólással tűnt ki, hogy mindazok, akik e nyelvhez értenek, tanúsították, hogy ebben páratlanul fényes művészi jártassággal rendelkezett.” Nyelvtudására egyszer maga is utal: „Török szép versekből

szerezése felől csak nemrég fordítá”. S erre vallanak a bejtek török feljegyzései is, amelyeket Balassin kívül más aligha vethetett papírra.

Más kérdés, hogy vajon Balassi mennyire mélyedt el a török költészet kimeríthetetlen tárházában? Magam úgy vélem, nagyon. Erre utal, hogy több területről is merített, éppúgy fordított az *ásikoktól*, mint a *díván*-költőktől. S ha az egyes versek helyét vizsgáljuk a Balassi által megszerkesztett kötetkompozícióban, akkor azt kell látnunk, hogy Balassi tudatosan választotta ki a céljainak megfelelő török költeményeket. Az *Ez világ sem kell már nekem* kezdetű vers bókjai a kötetkompozícióban eggyel előbb helyet foglaló alkotás utolsó soraira felelnek, mely szerint költőnk „egy kapu közében” találkozott Júliájával, s mint istenasszonyhoz szólt hozzá — törökből fordított szóvirágokkal. A *Minap mulatni mentemben* kezdetű, kissé pikáns ének sem véletlenül került oda, ahol van. Az előző versből megtudjuk, hogy Júlia alaptalanul gyanúsítgatja a költőt, aki erre utólag — talán bosszúból, s valószínűleg csak képzeletben — okot is szolgáltat: „mulatni mentében” két leánnyal találkozik, akik felajánlkoznak neki, ő pedig nem rest élni az alkalommal.

Hasonlóan gondos válogatás eredménye a török *bejtek* (párversek) füzére is. Bár a török versek nem tartoznak össze, magyar fordításuk mégis egészét alkot, méghozzá nagyon gondosan megkonstruált, már-már mérnöki alaposággal megtervezett egységet. Ez aligha történhetett volna meg, ha Balassi nem ismeri kellő számú verset, amelyekből kedvére válogathat. Bár a cél — az egységes magyar vers — érdekében költőnk némiképp átalakította az eredeti szövegeket (*Interpretatio quam in Juliam retorsit*), módosításai nem annyira jelentősek, hogy a válogatás szükségességét megkérdőjelezzék.

Balassinak tehát a török költészet hódoltsági elterjedtsége folytán volt miből merítenie, s minthogy válogatni is módjában állt, valószínűleg alaposan merített is. A következő kérdés az, hogy vajon mennyire értette meg a sokrétű, szimbólumokkal túlterhelt török költészetet? Ennek eldöntése már csak azért is nehéz, mert a kor „műfordítási gyakorlatának” megfelelően ő sem törekedett az eredeti szöveg pontos tolmácsolására; inkább átültetésről, parafrázisról beszélhetünk. A török versek kapcsán két helyen is utal erre. A bejtek fordítását Júliához igazított „interpretatio”-nak tekintette, máshol pedig így fogalmaz: „Igeről igére nem szinte teheté, de hertelen jobbítá”. Vajon e „hertelen jobbítások”, „interpretálások” során mennyi maradt meg az eredeti török versekből? A kérdést két példán vizsgáljuk.

A *Minap mulatni mentemben* kezdetű vers szerint a költő két szépséggel találkozik, akik arra kérik, hogy mint afféle Párizs, döntsön: melyikük szebb.

Minap mulatni mentemben
Jöve két kegyes előmben,
Egyik monda: Halljad legény,
Melyikünk szebb, ez-e vagy én?

Felelém: Ez szót nem fejtem,
Vétekben én nem leledzem,
Nem akarok megfelelnem,
Mind szépeknek tetszetek nekem.

Nektek szemetek fekete.

(Folytatás a 3. oldalon!)

Két-két narancs kebletekbe,
Vadtok szépek személyetekbe,
Édesek beszédetekbe.

Monda ismét: Kérlek téged,
Melyinket vennéd inkább meg?
Melyinkért adnád több pénzed?
Mondd igazán feleletem!

De imhol nektek az igaz,
Szépségekről rövid válasz,
Szömölcsöt visel mellyén az,
Az ki legszebb, kisebbik az.

A vers török eredetije ez idáig nem került elő, csupán a kezdősor maradt fenn Balassi nótajelzéseként. Ez — *Be segrane gjderüken, azaz Ben seyrâne gider iken* — egyezik a fordítással. De a többi motívum is megtalálható az ásíkköltészetben. Sokan énekelték meg például azt a helyzetet, amikor a költő egy hajnalon lányok sorát pillantja meg a forrásnál. Ezekben a versekben ugyan nem jön létre kontaktus, de a választás lehetősége, a szépségek hosszas, egyenkénti dicsérete jelen van. Bár meglehetősen ritkán, de az ásíkköltés között is előfordulnak párbeszédeselek. Ilyen például a lány és a menyecske vitája arról, hogy melyikük a kíváncsiabb. Ezekben a versekben azonban a férfi nem lép színre. A Balassi-vers első felének pontos tematikus előképét egy legendában találjuk meg. A főhős — egy Karadzsaoglan nevezetű ifjú költő — kedvesét keresi. Útja egy hegyen át vezet, ahol azonban három tündérlány feltartóztatja, s felszólítja, hogy válasszon közülük, ellenkező esetben a halál fia. Karadzsaoglan persze csak akkor tehetne eleget a követelésnek, ha hűtlenné válna szerelmeséhez. Szorult helyzetében hangszeréhez nyúl, s éneket rögtönöz a három tündér szépségéről, mondván, egyformán szépek. A történet eddig éppen úgy zajlik, mint ahogy Balassi versének első három versszakában olvasható. A folytatás azonban más: a tündérlányok megelégszenek a válasszal, sőt megjutalmazzák a hőst állhatatosságáért, a két „kegyes” azonban tovább követelődzik, míg Balassi végül enged az unszolásnak és választ. Lehet, hogy ez már saját hozzájárulása a vershez, de mégis valószínűbb, hogy egy ilyen változatot ismert, hiszen válaszában egyértelműen török motívumok is felbukkannak. Ilyen például a szemölcsöknek mint szépségjegyeknek az említése, amely a magyar költészetből teljesen idegen, annál gyakoribb a törökben. A török szépségideál ugyanis szemölcsös, s amennyiben a szépségpöttyök a hölgy testének idegen szemek elől rejtett tájain vannak, akkor ez virágnyelven a szerelem beteljesülésére utal. Hogy Balassi tisztában volt-e ezzel, nem tudjuk, mindenestre egy érdekes török költői képet ültetett át magyarra. Bár nem ismerjük a vers eredetijét, mégis azt mondhatjuk, hogy Balassi jól megértette azt, s valószínűleg pontosan fordított.

A másik vizsgálendő versnek, a 8. bejtnnek az eredetijét Nedzsáti bég, a 15. század második felének egyik legnevesebb oszmán költője alkotta: „*Dilber demiş ki mâyl olanlar vefâmuza / Lâyik budur kâyil olalar cefâmuza*” — „A kedves azt mondja: akik hűségünkre (értsd: hűséges szerelmünkre) vágnak, / Illő, hogy elfogadják kegyetlenségünket [is]”. Balassihoz egy némiképp módosult változat jutott el. „*Dilber demiş ki mâyl olanlar belâmuza / Lâyik midur kâyil olalar cefâmuza?*” — „A kedves azt mondja: akik bánatunkra (értsd: szerelmünkre) vágnak, / Illő-e, hogy elfogadják kegyetlenségünket [is]?”

A sorpár misztikus értelmű, a kedves Istennel egyenlő, a szerelmes férfi pedig az Istent kereső ember. Márpedig az iszlám misztikusai, a *szúfik* szerint Istenhez szenvedéseken keresztül vezet az út, az emberi önzés, az ego feladásának fájdalmain keresztül. Ha jobban meggondoljuk, a kedves (Isten) által okozott kínok valójában kegyek, hiszen útjelzőként szolgálva segítik az utazót. A Nedzsáti-féle változat egyszerű kijelentés: aki szerelemre vágyik, tűrje csak a kínokat — nincsen rózsza tövis nélkül. A Balassi-féle lejegyzés ugyanezt kérdésként fogalmazza meg: aki a szerelemre vágyik annak muszáj kínlódnia is? A háttérben azonban talán inkább azon töpreng a kedves, hogy szerelmesei egyáltalán méltóak-e arra, hogy nekik jeleket (szenvedést) küldjön.

Balassi fordítása csak részben követi az eredetit:

Egykor szép Julia magában így szóla, mond: Kik engem szeretnek,

Egyaránt való jó méltó-e, hogy azok mind fejenként vegyenek?

Nem, mert nem igazság, hanem a boldogság adassék már csak ennek.

Az első sor fordítása pontos: „Egykor szép Júlia (= *dilber*) magában így szóla (= *demiş ki*): kik engem szeretnek (= *mâyil olanlar belâmuza*)”. A második sorban azonban több eltérést is találunk. A szerelmesekkel kapcsolatos viselkedésre utaló kérdést Balassi értette és fordította: „méltó-e, hogy azok” (= *lâyik midur...-ler*). Megtartotta az általánosító értelmű többesszámot is: „azok...vegyenek” (= *olalar*). A továbbiakat azonban megváltoztatta, a kínok elszenvadására utaló részt (*kâyil olalar cefâmuza*) az éppen ellentétes értelmű „jót...vegyenek” szavakkal ültette át magyarra. (Ezt még talán magyarázhatnánk a szúfi értelmezés ismeretével.) De ami még ennél is lényegesebb, a feltett kérdés hangsúlyát áthelyezte, amely magyarul már nem a kegyetlenség jogosságának — jogtalanságának vagy megérdemeltségének — meg nem érdemeltségének problémáját feszegeti, hanem azt, hogy vajon minden egyes szerelmes („mind fejenként”) azonos kegyekre („egyaránt való jó”) számíthat-e. Ezt a török költészetből merőben idegen kérdést Balassi — török előképétől teljesen függetlenül — meg is válaszolja: nem, mert van közöttük egy kiválasztott. Tehát költőnk az eredeti viszonylag pontosan lefordította a magyar szöveg első két sorában, de már ott alkalmazott egy óvatos módosítást. Éppen erre alapul azután a harmadik sor, s ezzel az eredeti vers értelme alaposan megváltozik, törökösségét elveszíti. Balassi vagy nem akart, vagy nem tudott mit kezdeni Nedzsáti bég ravasz parabolájával. Megjegyzendő, hogy a *mâyil olanlar belâmuza* kifejezés fordítása („kik engem szeretnek”) bravúros, a török költői nyelv elmélyült ismeretére vall.

A két példa alapján úgy vélem, Balassinak nem okozott nehézséget az egyszerűbb, nem túlságosan összetett versek értelmezése. Ilyenek lehettek az ásíkok dalai, főleg a népiesebb ízűek. A bonyolultabb, komolyabb műveltségi háttérrel igénylő versekkel azonban már nem egykönnyen bánt el, s ilyenkor saját költői invenciójához nyúlt. Akárhogy járt is el, benne tisztelhetjük a török költészet első magyar műfordítóját.

✍ Sudár Balázs

Bálint Balassi ve Türk şiiri

Bundan 450 yıl önce dünyaya gelen ve 410 yıl önce de hayatı sona eren Bálint Balassi (1554—1594), Macar dünyevi lirizminin ilk ve uzun süre benzerine rastlanmayan eşsiz yetenekli temsilcisiydi. Millî şiirimizi, sürekli olarak komşu kültürlerin seçkinlerinden esinlenerek, örneğin İtalyanca'dan, Almanca'dan, Latince'den ve çağdaşları arasında tek şair olarak Türkçe'den de yaptığı çevirilerle biçimlendirdi. Ülkeyi fetheden Osmanlıların sanatının etkisiyle dört şiir kaleme aldı. Bunlar: *Minap mulatni mentemben...* (Ben seyrane gider iken...), *Ez világ sem kell már nekem...* (Gerekmez bu dünya sensiz...), *Kegyes vidám szemű...* (Lütfükâr neşeli gözlü...) dizeleriyle başlayan şiirler ve *Valahány török bejt, kit magyarra fordítottak* (Macarca'ya çevrilen birkaç Türk beyti). Şimdi, Bálint Balassi'nin bu şiirlere nasıl ulaştığı ve bunları ne kadar anlayabildiği sorularının yanıtını arayacağız.

Osmanlı Macaristanı'nın edebiyat yaşamı hiç de yoksul sayılmaz. O zamanlar burada hem Türk âşıkları, hem divan şairleri faaliyetlerini sürdürüyordu. Âşıklar iki toplumsal grupta sıkı sıkıya bağlantılıydı. Bir yandan askerlere bağlı oldukları için Bağdat'tan Girit'e ve Budin'e kadar her önemli savaşta onlara rastlayabiliyoruz. Öte yandan XVI—XVII. yüzyıllarda onlar en çok, *Bektaşî* denilen ve heterodoks görüşleri benimsemiş dinî toplulukların ayinlerinde müzisyenler olarak görülmüyor; yani bektaşîlerle karşılaşmış yerlerde âşıkların da bulunması gerekiyor. Osmanlı hakimiyeti döneminde askerler de, bektaşîler de az değildi. Sonu gelmeyen çarpışmalar şairlere sürekli olarak ilham veriyordu. Burada Eğri'li Ahmed Ağa'nın ya da Deli Bayezid'in mersiyelerini ve Temesvar'lı Gazi Âşık Hasan'ın Budin için yakındığı türkülerini hatırlatmamız yeter. Bektaşîlere gelince, hâkimiyet altındaki birçok kentte (örn. Istolni Belgrad, Lipova, Eğri) yaşıyorlardı, en tanınmış temsilcileri de Rózsadomb'da mezarı olan Gül Baba idi. Hâkimiyet dönemi âşıklarının şiirleri bize birkaç kaynaktan kaldı; şu anda bizim bildiğimiz en büyük koleksiyon Palatics Kodexi'dir (1588/89).

Divan şiiri de hâkimiyet yıllarında kendi yerini bulmuştu. Bunları anlamak, hatta uygulamak için ciddi bir kültüre sahip olmak gerekiyordu. Bu nedenle bu sanata hayranlık duyanların çevresi oldukça dardı. Örneğin idarî yöneticiler, *kadılar*, *defterdarlar*, *kâtipler* bunlardandı ve herhalde askerler arasında da bu gibi kişiler az sayılmazdı. Gerçekten de hakimiyet döneminde birkaç düzine divan şairinin faaliyet gösterdiğini biliyoruz ve XVI. yüzyılda hatta edebiyat toplantıları yaptıkları hakkında da bilgimiz var. Budin Paşası, Yahyapaşazade Arslan Paşa o dönemde *Sifali* adıyla şiirler yazmış; akrabası Mehmed Bey ise *Vusûli* mahlasını kullanmıştı. Aynı çevreden olan *Yahya Bey*, XVI. yüzyılın en önemli *mesnevî* yazarıydı. Kendisi gerektiği kadar sadakat göstermediği gerekçesiyle İstanbul'dan uzaklaştırılmış ve sonunda onu koruyacak olanları Budin'de bulmuştu. Yıllarca sonra da şiirleri falcılıkta kullanılan *Hayretî* de aynı şekilde Budin paşalarının desteğini görmüştü. Bunlardan anlaşılacağı gibi, o dönemde meraklılar, Türk şiiri hakkında bilgilerini derinleştirmek için olanak bulabiliyorlardı.

Bálint Balassi de bu meraklılardan biriydi ve belki de hudut teğmenliği sırasında kültürlü esirler aracılığıyla, ya da gençliğinde eğlenmek için ziyaret ettiği söylenen Sıçan (Szécsény) beyinin davetlileri arasında bu sanatı tanıma olanağı bulmuştu. Elbette burada, Türkçe'yi ne kadar bildiği sorusu çıkıyor karşımıza.

Öğrencisi ve yakın dostu János Rimay'e göre mükemmel biliyordu ve „Türkçe'de de öyle bir belâgata sahipti ki, bu dili bilenler, bu alanda eşsiz bir sanat ehli olduğunu kanıtlıyordu”. Bu dili ne kadar bildiğine bir defasında Rimay kendisi de değiniyor ve „Sevgiliyle bağlantılı olarak geçenlerde güzel Türk şiirlerinden çeviriler yaptı” diyor. Beyitlerin Türkçe metinlerinin Balassi'den başkasının pek yapamayacağı kayıtları da bunu yansıtıyor.

Türk şiirinin dipsiz kuyusunda Balassi'nin ne kadar derinleşebildiği elbette başka bir soru. Ben, çok derinleştiği gördüğündeyim. Beğendiklerini birçok kesimden seçiyor, âşıklardan olduğu gibi divan şairlerinden de çeviriler yapıyordu. Şiirleri yerine büyük eserini incelediğimiz zaman, Balassi'nin amacına uygun bulduğu Türk şiirlerini bilinçli olarak seçtiğini görüyoruz. *Ez világ sem kell már nekem...* (Gerekmez bu dünya sensiz...) dizisiyle başlayan şiirdeki iltifatları, cildin düzenlemesinde bir önceki yeri alan eserin son dizilerine tekabül ediyor ve buna göre şairimiz „Júlia"sı ile bir „kapı aralığında” bulunduğu zaman ona — Türkçe'den çevirdiği şatafatlı sözlerle — sanki bir tanrıçaymış gibi sesleniyor. *Minap mulatni mentemben...* (Ben seyrane gider iken...) dizisiyle başlayan, biraz cilveli sayılan şiirin yerli yerine oturtulmuş olması da bir rastlantı değil. Bir önceki şiirden bildiğimiz gibi Júlia şairden haksız yere şüphelenince, şair sonradan — belki intikam almak için ve herhalde hayalinde — bir bahane buluyor. Öyle ki, şiirinde iki kızla karşılaşılıyor ve kızlar onun emrine amade olduklarını ifade edince o da bu fırsatı geri çevirmiyor.

Türkçe beyitler demeti de aynı şekilde titiz bir seçimin sonucu. Gerçi Türkçe şiirler birbirine bağlı değil, fakat Macarca çevirileri gene de tek bir bütünü, yapısı çok özenle kurulmuş, neredeyse bir mühendis titizliğiyle tasarlanmış bir bütünü oluşturuyor. Balassi, isteğine göre seçim yapabileceği yeter sayıda şiir tanınmasaydı bunu pek gerçekleştiremezdi. Bu değerlendirme, asıllarını şairimiz başka bir biçime sokmuş da olsa, gene de doğrudur; zira uyguladığı değişiklikler, seçim yapma gereğini duymuş olmasını kuşkuyla karşılamamıza yol açacak ölçüde önemli değildir.

Görüldüğü gibi Balassi, hâkimiyet döneminde Türk şiirinin yaygınlaşması sonucunda, baş vurabileceği kaynaklara sahipti ve seçim de yapabildiğinden, herhalde isteğini de özenle gerçekleştirebiliyordu. Burada karşımıza çıkan yeni soru, çok karmaşık, simgelerle aşırı ölçüde dolu Türk şiirini acaba ne derecede anlıyordu, sorusudur. Bu konuda bir karara varmak, o dönemin „çeviri pratiğine” uygun biçimde kendisi de asıl metni tam olarak ifade etmeye çalışmadığından, bu bakımdan da zor olur. Burada daha çok metnin Türkçe'ye aktarılmış olmasından, yani parafrazdan, ayrıntılı açıklamadan söz edebiliriz. Türk şiirleriyle bağlantılı olarak Rimay bu olguya hatta iki yerde işaret ediyor. Beyitlerin çevirisini, Júlia'ya göre düzenlenmiş bir yorumlama sayıyor (*Interpretatio quam in Juliam retorsit*). Gene başka bir yerde aşağı yukarı şöyle diyor: „Kelimesi kelimesine yapamadı, fakat hemencecik biraz iyileştirdi”. Acaba bu „hemencecik iyileştirmeler”, bu yorumlamalar sırasında esas Türk şiirinden ne kadarı aslı gibi kalıyordu? Bu soruyu iki örnek üzerinde inceleyelim.

Minap mulatni mentemben... (Ben seyrane gider iken...) dizisiyle başlayan şiirde şair iki güzele rastlıyor ve onlar şairden,

tıpkı „Paris” efsanesinde olduğu gibi, aralarından hangisini daha güzel bulduğuna karar vermesini istiyorlar. Şair bunu kabul etmeyip karar vermekten kaçınmaya çalışarak her ikisinin de aynı şekilde güzel olduğunu söylüyor. Fakat kızlar ısrar edince, aralarından küçüğünü daha güzel bulduğunu itiraf ediyor.

Bir gün seyrana çıkanda
İki dilber tam karşımda
Biri der yiğit kim daha
Ben mi güzel o mu yoksa
Etmeyeyim dedim hata
Aklım ermez burda sırta
Her ikiniz nazarımda
Bir endamda hem bir boyda
Ne diyeyim ben bir kere
Çeşmi siyahlara böyle
Çifte turunc sinenizde
Lebler değer bal şerbete
Dedi ki vardır aklında
Birimizi seç almaya
Hakikaten en çok akça
Hangimize değer paha
Kısa özlü hem adilce
Bir cevabım vardır size
Gönlüm düştü memesinde
Siyah benli o küçüğe

(Çev.: Edit Tasnádi — Dursun Ayan)

Şiirin Türkçe aslı bugüne kadar ortaya çıkmadı, elimizde sadece Balassi'nin işaret olarak kaydettiği ilk dizisi var. Bu dizi, *Ben seyrane gider iken* dizisi, çeviriye uyuyor. Kaldı ki diğer motiflere de âşık türkülerinde rastlanabiliyor. Örneğin şairin bir seher vakti pınar başında pek çok güzel gördüğü, birçok türküde yer alıyor. Bu şiirlerde gerçi iki taraf arasında bir bağlantı kurulmuyor; fakat seçme yapma olanağına, güzellerin uzun boylu övülmesine yer veriliyor. Ender de olsa âşık türkülerinde de söyleşmelere rastlanıyor. Örneğin kız ile gelin arasında kim daha cazip diye geçen tartışma gibi. Fakat bu şiirlerde ortada erkek yok. Balassi'nin şiirinin ilk yarısında en önemli tematik örnek bir efsanede karşımıza çıkıyor (*Karacaoğlan ve İsmihan Sultan*). Söylencenin kahramanı — Karacaoğlan adındaki genç bir şair — sevgilisini arıyor. Yolu bir dağdan geçiyor, fakat yolda karşısına çıkan üç peri kızı, aralarından birini seçmesini istiyorlar, aksi halde ölümün pençesinden kurtulamayacağını söylüyorlar. Ne var ki şair ancak sevgilisine ihanet ettiği takdirde bu isteği yerine getirebilecek. Karacaoğlan bu müşkül durumda hemen sazını alıyor eline ve irticalen üç peri kızının ne kadar güzel olduğunu, ama üçünün de aynı güzellikte olduğunu anlatan bir türküyü düzüyor. Buraya kadar olay aynen Balassi şiirindeki gibi geçiyor. Fakat devamı başka: Peri kızları Karacaoğlan'ın cevabıyla yetiniyor, hatta şairi azminden dolayı takdir ediyorlar. Balassi'ye gelince, kızların ısrarlarına boyun eğiyor ve aralarından birini seçiyor. Belki bu, şiire kendisinin yaptığı bir ilave, fakat şiirin böyle bir varyantını tanımış olması ihtimali daha kuvvetli; zira yanıtında apaçık Türk motifleri de yer alıyor. Örneğin bunun bir örneği, Macar şiiri için ne kadar yabancı ise, Türk şiirinde güzellik alâmeti olarak o kadar sık sözü edilen benlerin anımsanmasıdır. Türkler için güzellik ideali, benleri olanlardır; üstelik güzellik benleri kadının vücudunda yabancı gözlerin göremeyeceği yerlerde ise, o zaman bu olgu, mecazlı dilde, aşkın gerçekleştiğini ima eder. Balassi bunun bilincinde miydi, bilmiyoruz. Fakat her vaziyette Türk şiirinin ilginç bir şairane tasvirini Macarca'ya

aktarmış oldu. Şiirin aslını her ne kadar tanıımıyorsak da Balassi'nin şiiri çok iyi anladığını ve tar

olarak çevirdiğini gene de söyleyebiliriz. Ele aldığımız diğer şiirin, yani { beytin aslı, XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış en ünlü Osmanlı şairi Neca Bey'in eseridir: „Dilber demiş ki mâyl olanlar vefâmuza/ Lâyik budur kâyl olala cefâmuza”. Balassi'nin eline geçen, bunu bir ölçüde değişmiş bir varyantıydı: „Dilber demiş ki mâyl olanlar belâmuza Lâyik midur kâyl olalar cefâmuza”. Balassi'nin Macarca tercümesi şöyledir: „Egykor szép Júlia magában így szól: mond: Kik engem szeretnek, / Egyará, való jól méltó-e, hogy azok mind fejenkén vegyenek? / Nem, mert nem igazság. ha nem a boldogság adassék már csak en nek”, yani aşağı yukarı şöyle: „O zaman güzel Júlia kendi kendine şöyle der: Ben sevenler / Aynı derecede iyiliğe layıkla mı? / Hayır, çünkü bu haksızlıktır mutluluğu sadece o hak etmelidir”

Bu beyit mistik, gizemci bir anlam taşıyor. Burada dilber, Allah demek; âşık ise Tanrıyı arayan kişi. Halbuki, İslam gizemcilerine, yani sofilere göre, Allah'a vardırıan yol cefâ yoludur, insanın bencilliğini, nefisini feda etmenin ıstırasında geçen yoldur. Daha derin düşünceye olursak, dilberin (Tanrının) eziyetleri aslında birer lütuftur, zira yolcuya yol göstererek yardımcı olmaktadır. Demek ki, şiirdeki dilber esasında şunu sormakta: âşık olanlar acaba, karşılık olarak onlara lütuftan (ıstırap) ihsan edilmesini hak ediyorlar mı? Balassi'nin çevirisi şiirin aslını kısmen takip ediyor. Birinci dizinin çevirisi tamamen aslı gibi fakat ikinci dizede birçok farklılıklar görüyoruz. *Lâyik midur*’ur genel anlamını çeviride korumuş; ama devamını değiştirmiş. ıstırapı vurgulayan *kâyl olalar cefâmuza* kısmını çevirirken tam zıt anlamdaki (iyiliğe lâyık gibi) sözcüklere yer vermiş. (Bunu belki sofi yorumlamayı bildiği nedeniyle izah edebiliriz.) Ne var ki bundan daha da önemlisi, sorudaki vurguyu başka yere aktarmış olması. Bu ise Macarca’da artık, ıstırap haklı mı, haksız mı sorusunu değil de, acaba her âşık aynı lütfu hak eder mi sorusuna irdeliyor. Türk şiirine tamamen yabancı olan böyle bir soruya Balassi — kendi Türklük idealinden tamamen bağımsız olarak — cevap da veriyor: Hayır, diyor, çünkü ancak aralarından bir tanesi güzidedir. Demek ki şairimiz, Macarca metnin ilk iki dizesinde esas şiiri oldukça titiz bir şekilde çeviriyor, fakat aynı yerde artık ihtiyatlı bir değiştirmeyi de uyguluyor. Sonraki üçüncü dize ise tam da bu değişikliğe dayanıyor ve böylece şiirin asıl anlamı tümünden değişiyor, çeviri Türklüğünü kaybediyor. Balassi, Necati Bey’in bu kurnaz meseli ile ne yapacağını ya bilmiyordu, ya da buna yanaşmak istemiyordu. Şunu da ifade edelim ki, *mâyil olanlar belâmuza* deyişini Macarca’ya mükemmel bir şekilde („kik engem szeretnek”) çevirmesi, Türk şiir dilini derinlikleriyle bildiğini gösteriyor.

Bu iki örneğin ışığında, fazla karmaşık olmayan basit şiirleri yorumlamanın Balassi’ye güçlük çıkarmadığı kanısındayım. Âşıkların türkülerini, özellikle de halk dilinden olanlar bu türdendi. Daha karmaşık olan, ciddi bir kültürü gerektiren şiirlerle kolay kolay başa çıkamayınca da, kendi yaratıcılığına başvuruyordu. Nasıl yapmış olursa olsun, Türk şiirinin ilk Macar tercümanı olarak Balassi’ye saygı besliyoruz.

✍ Balázs Sudár

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)

Kúnos Ignác ankarai Kel Babája*

A neves turkológus, Kúnos Ignác emlékezett meg először arról a Kel Babának nevezett szent életű emberről, aki az ankarai Altındağ városrészben álló Hadzsi Bajram dzsámítól kissé lejjebb, az Áhi Jakup dzsámi mellett futó út kellős közepén található türbében nyugszik. Amikor Kúnos 1885-ben Ankarában járt, az ankarai kormányzó, Abidin pasa vendége volt. Ankarai tartózkodása idején keltette fel figyelmét Kel Baba legendája. Kúnos szerint a történetet még Magyarországon is ismerték; nagyon valószínűnek tartotta, hogy Kel Baba a budai Gül Babával azonos személy. Kúnos — bár semmilyen bizonyítékkal nem támasztotta alá kijelentését —, azt állította, hogy Gül Baba nevét Kel Babának kell olvasni.¹

Néhány magyar enciklopédia is hozzájárult e vélemény terjedéséhez. A Pallas Nagy Lexikonában például ez olvasható: „Gül-Baba, Budán a Rózsadombon egy török mecsetnek a neve. E mecsethez az a monda fűződik, hogy a mohammedán prófétának egyik bajnoka, *Gül-Baba* itt halt volna meg hősi halállal és mert a porai itt nyugszanak, el is nevezték G. [Gül Baba] mecsetjének. A török hagyományok e mondanak ellent mondanak. Ők is ismernek egy olyan mohammedán szentet, aki a padisah kíséretében a szentek közé került és Budinban (Buda) meg is halt. Csakhogy e hős neve nem *Gül*, hanem *Kel-baba*. A *kel* szó kopasz, tarhajut jelent és ennek azért nevezték el, mert nem volt egy haja szála sem. Valószínű, hogy a *kel* szó népetimológiai hatás folytán vált *Gül*-lé, [...]”²

Sajnálattal kell megmondanom, hogy akármennyit kerestem is, a Kúnos által említett legendát sehol sem találtam meg.³ Ugyanakkor felsorolom a Gül Babával kapcsolatban írt meséit:⁴

Mesemondó Gül Baba: Ali kútja.

Mesemondó Gül Baba: Kandur kastély.

Mesemondó Gül Baba: Türelemnek drágaköve.

Mesemondó Gül Baba: Dinnyecske.⁵

Dervis-baba rózsafái: Az első budai Gül Baba-legenda.⁶

Az Ulus városrészben lévő Hadzsi Bajram dzsámi elől egy út ereszkedik le a Bend-völgy felé. Az útnak jobb és bal

oldalán régi ankarai házak és az *áhi*⁷ nagyságok sírjai és imahelyei állnak. A jobb oldali teraszról csodálatos kilátás nyílik Ankarára.⁸ Az út bal oldalán van az Áhi Jakup dzsámi. E dzsámi lépcsőjének az alját idővel beépítették, s egy kicsiny, három-négy fő befogadására alkalmas irodát alakítottak ki. Ez a hely most a Gül Baba Társaság központja. Bár sokszor ellátogattam ide, hogy a társaság tagjaival találkozzam, az ajtót mindig zárva találtam. „Az esti ima után szoktak jönni” — válaszolta kérdésemre a dzsámi imámja. Gül Baba sírja az Áhi Jakup dzsámi falától kissé előrébb, az út közepén található. Négy oldalról vasrács fogja körbe, amely a sír felett kupolát formáz. Belülről egy-két centi vastag fémlemez borítja, míg a rács egy átlagos termetű férfinél egy-két centiméterrel magasabbra nyúlik, így a látogató csak lábujjhegyre állva pillanthat be. A rács, a szövet és a sír — az utóbbi időben a sírok, kutak és türbék esetében közkedvelt divat szerint — rossz zöld festékkel van bemázolva. Amikor lábujjhegyre emelkedtem és benéztem, a síron egyetlen rózsabimbót láttam. Tél volt, a megszáradt bimbó téli álmát aludta. A sír mellett egy hirtelenében odatámasztott gallyseprű és egy utcai szemetesekuka állt. Minden bizonnyal a környék utcaseprőinek munkaeszközei voltak.

A sírban nyugvó Gül Babáról azonban alig tudunk valamit. Az altındaği önkormányzat által kiadott, Ankarával foglalkozó „Altındağ’ın Manevî Coğrafyası” (‘Altındağ szellemi földrajza’) címet viselő könyvben csak ennyit olvashatunk:

„Az Áhi Jakup dzsámi előtt, útépitési munkálatok során előkerült sírra vonatkozó levéltári források eddig nem kerültek elő, csupán a dzsámi melletti sírhely létezik. A Gül Baba néven emlegetett szent életű ember feltehetőleg az áhik közé tartozott.”

Az egyetlen, minden ankarai által ismert Gül Babával kapcsolatos történet Remzi Uydum „Ankara Evliyalari” (‘Ankara szentjei’) című könyvében olvasható:⁹

„Gül Baba létezésére 24 évvel ezelőtt derült fény, addig senki sem tudott róla. 1961-ben, útfelbontási munkák során a markológép kanala egy bizonyos helyen megakadt, minden erőlködés ellenére sem tudott tovább haladni egy centimétert sem. A meglepett illetékesek jelentették az esetet a felsőbb hatóságoknak. Az akkori ankarai kormányzó és polgármester, İrfan Baştuğ dandártábornok személyesen is megjelent a helyszínen. A markoló kezelője és a többi technikai szakember úgy vélte, hogy egy szent embernek kell ott lennie, más nem tudott volna ellenállni a gép erejének. İrfan Baştuğ e szavak hallatán feldühödött, felszállt a markoló vezetője mellé, és utasítást adott az indulásra. Az óriási nagy gép azonban egy centit sem jutott előre, vastag kanala pedig elgömbült. Ennek láttán a munkálatokat néhány napra felfüggesztették, majd az utat két oldalt vezették tovább. Azt a részt pedig, ahol a markoló elakadt, munkások bontották fel. Emberi csontokra bukkantak, s Gül Baba épen maradt holttestét

⁷ Áhi: egy 13–14. században virágzó misztikus indíttatású, erős szociális töltetű mozgalom tagja.

⁸ E környéket İsmet Paşa városnegyedének hívják.

⁹ Ankara, 1986, 123.

* İsmail Tosun Saral tanulmányának terjedelmi okokból csupán egy részét tudjuk közölni.

¹ Tóth Béla: Magyar ritkaságok. Budapest, 1899, 127. (Tóth Béla itt Kúnosnak a Pallas Nagy Lexikonában megjelent, alább olvasható írását idézi. — a ford.)

² Pallas Nagy Lexikona. VIII. 365. (A szócikket Kúnos Ignác jegyzi. — a ford.)

³ Kúnos az Ankarában hallott legendát egyik művében röviden idézi. Kúnos Ignác: Török földön. A kis-ázsiai és bagdadi vasút történetével. Budapest, 1911, 38. (a ford.)

⁴ Mustafa S. Kaçalın: Gül Baba. Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 1996.

⁵ Pesti Hírlap Vasárnapja. 50(1928):43, 32–33 (okt. 21.); 50(1928):49, 10–11 (dec. 2.); 51(1929):16, 18–19 (ápr. 21.); 51(1929):33, 28–29 (aug. 18.). (A meséket Kúnos Ignác írta, Gül Baba lényegében nem szerepel bennük, csupán egy-egy fohász erejéig bukkan fel. — a ford.)

⁶ Emlékkönyv Heller Bernát professzor hetvenedik születésnapjára. Szerk. Scheiber Sándor. Budapest, 1941, 95–98.

találták meg a sírban. Ezen felbuzdulva a sírt a tereprende-
zéssel párhuzamosan bekerítették és egy türbét alakítottak ki
felette. Mintha csak ma lenne, Gül Baba sírja az Áhi Jakup
dzsámi környékén ügyeiket intézők és a látogatók zárándok-
helye lett. Az az İrfan Baştuğ pedig, aki Gül Baba nyugvóhe-
lyén az út felbontására utasítást adott, Isztambulból Ankarába
visszatérőben közlekedési baleset áldozata lett. Egyesek
szerint azért, mert szembe mert szállni Gül Babával.

Gül Babáról, aki rögtön a Hadzsi Bajram Veli dzsámi há-
ta mögött, az Áhi Jakup dzsámi közelében nyugszik, széles-
körű kutatásaink ellenére sem találtunk megbízható adatokat.
Amikor azonban legutóbb ellátogattam Gül Baba sírjához, a
sír mellett egy 80-as éveiben járó, fehér szakállú, fényes arcú
öreg emberre akadtam. Megkérdeztem, tud-e valamit Gül
Babáról. Az öreg azt mondta, hogy biztosat nem tud, de «azt
mondják, lakott a környéken egy öreg ember, aki sohasem
mosolygott. Amikor Ankara — amely akkor még csak ki-
csiny város volt — a törökök kezére került, a mesterként
emlegetett és nagy tiszteletnek örvendő öreg apónak megvit-
ték a jó hírt: Apó, neved, Ankara a törökök kezére került! S
ekkor az öreg, akit még senki sem látott mosolyogni, nevetni
kezdett. Ettől kezdve Gül Babának hívták.» Ennél többet nem
tudtunk meg.”

Minthogy Gül Baba a bektasik közé tartozott, azt remél-
tem, hogy a bektasi rend ankarai, Gaziler nevet viselő kolos-
torának főnökétől, Teoman İlhami Güre halifebabától talán
valamit megtudhatok. 2001. november 6-án volt módom vele
találkozni. A halifebaba, bár más nevekkkel és dátummal, de
lényegében a fentebbi történetet adta elő:

„Amikor a néhai ankarai polgármester, Vedat Dolakay a
Hadzsi Bajram dzsámi és türbe környékén tereprende-
zést végze-
tett, számos, történeti értékkel egyáltalán nem bíró, régi, elhanya-
golt, ócska házat leromboltatott. Az út kiszélesítése végett szüksé-
gessé vált, hogy az út közepén álló, Gül Baba nevét viselő sírhe-
lyet és a csontokat áthelyezzék. Köztudott, hogy Gül Baba a
horaszáni szentek¹⁰ közül való volt.

Akkoriban én még nem tartoztam a bektasi dervisrendhez.
Véletlenül éppen arra jártam, s tanúja voltam az eseményeknek. A
bontást egy markológéppel kellett volna elvégezni. A munkások
azonban féltek, és nem akarták elpusztítani a szent ember nyugvó-
helyét. Az elhunyt Dolakay a markoló sofőrjének helyére ült. A
kanalat felemelve közelített a türbéhez. A kanalat a türbére
eresztette. Ám csoda történt, a markolókanál összetört. A sírt
csak nagyon nehezen lehetett felnyitni. Mindannyiunknak
tátva maradt a szája a csodálkozástól. A sírban vörös szakál-
lú, vörös bajszú, vörös hajú férfi feküdt. Mintha meg sem halt
volna. A test nem romlott meg. Azonnal hodzsákat hívtak a
Hadzsi Bajram dzsámiból, s a sírt a megfelelő imákkal újra
lezárták. A helyet védelem alá helyezték és felújították.”

¹⁰ Horaszáni szentek: A bektasik Horaszánból, Közép-Ázsiából
eredeztetik rendjüket. A korai időszakban nagyon nagy szerepet
játsszotak az innen érkező mesterek, maga a rendalapító, Hadzsi
Bektas Veli is innen jött (a ford.).

Mily különös egybeesés, hogy a polgármester, Vedat
Dolakay is közlekedési balesetben veszítette életét.

Az út közepén nyugvó Gül Babáról a legszebb szavakkal
Sabahat Akşiray szól:

Gül Baba

1972. november 16.

Mi az úton fekvő élete? Mondom, mi mondható

Akárhogy is

Csak egy mese, a mának

A létezés az övé, nem az élet

Megtalálta a rózsában, bár a színelét nem hallotta

Szerette a rózsabimbót, bár a színét nem láthatta

A tüskét megismerte, a leveleket feldíszítette

A világot a rózsáért ringatta

A vágyakozóknak a rózsát adta, a tüskét elvette

Talán a tüske fájdalmat okoz — gondolta, magánál
tartotta

A rózsáskertben élt? — kérdeitek. A szív kertjében élt.

Rózsát keresett minden kertben, amit csak látott,

Ha valahová ment, karjai rózsával voltak tele.

Mindenkinek adott

Akárhogy is

Senki sem látta üres kézzel, se egy napra, se egy percre

Ha valaki szólította — Gül Baba! —, rámosolygott.

Mosolyában rózsá nyílt

Röviden beszélt

Ne az anyagban keressétek a rózsát! A rózsá célja:

mosolyogni

A rózsá szavával szólni

A tüskét megtartotta magának. A beszéd célja:

Keserű szavakat nem venni a szájra

Szentektől kérni, közbenjárót szerezni

Leveledet postára adni

Járulj elé, szívedből kérj

Ne add kézzől kézre

Hibás? — kérdezték. Azt mondom: — A céltól függ
Amikor a szentekre hagyatkoztok, Allahom veletek van

Akárhogy is

Értetlen szolgálát az úton értővé teszi, Allahom

A szenthez tartó szolga szívét valójában Allahhoz köti

Ha könyörög, azt hiszi, a szent ad, pedig Allahom adja

Akárhogy is

A szentet szolgálásával megszeretteti

S őt minden pillanatban szolgálására emlékezteti

İsmail Tosun Saral

(Fordította: Sudár Balázs)

*Minden kedves olvasónknak eredmé-
nyes, boldog új évet kívánunk!*

*

*Yeni Yılınızı En İyi Dileklerimizle
Kutlar, Sağlık, Mutluluk ve
Başarılar Dileriz.
Her Şey Gönlünüzce Olsun!*